

24.25x27.75	1	47	עמוד	הארץ - גלריה	30/08/2024	91391650-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790						

פרוזה

אמיר רותם

הדיון ער ומדמם. עבור עם הנצח, חלף אך הרף עין בין הקונגרס הציוני הראשון למבולקת המדינה הכורעת שקמה בהשראתו. ולמרות שבין לבין התגלגלו ומתגלגלים אירועים בסדרי גודל של הסיפור המקראי, השיח בדבר חייו הראויים של היהודי, היכן וכיצד, מוסיף להתנהל ואף שב לצבור תאוצה. איפה בטוח לנטות אוהל, היכן שהתממשה הסכנה באופן הנורא ביותר או היכן שהכי מסוכן ליהודי מאז? היכן שהיהודי לא יכול אלא להשפיע מעט או היכן שבידו המברג שמשחרר את צירי השער לגיהנום? ישראל ונגויל, סופר, מחזאי, מסאי, הפך בזה כל חייו. שמו המצויין הלך לפניו כבר בשלהי 1895, עת תיאודור הרצל עלה אליו לרגל, בעירו לונדון, לגייסו אל שורות החזון. כעבור שנתיים ביקר בארץ ישראל, כעבור עוד ארבע הצטרף כציר לקונגרס רס הציוני, וכעבור ארבע נוספות פרש ממנו בועף כדי להקים את התנועה הטריטוריאליסטית, שבחנה פתרון נדל"ני חלופי לבעיית היהודים, באפריקה, בצפון אמריקה ובדרומה. ובתוך פרק הזמן הזה, ב-1899, גם חיבר את הנובלה "תיבת נוח", טיוטת דיוקן ספרותי של בעל חזון שהטרים את ההרצליאני בעשרות שנים.

כמה חדשים קודם לביקור של הרצל כתב אחד, עמנואל אלום, במהדורת יום ראשון של "סן פרנסיסקו קול", מאמר קצר שנפתח כך: "גבוה ברשימת מחברי הרומנים החיים בינינו, ניצב שמו של ישראל ונגויל, סופר שכשהיה אך מעט יותר מבן תשחורת, הסעיר את עולם הספרות בעוצמות תיאוריו את החיים בגטו לונדון. בהחלט ניתן לומר כי אדם זה, צעיר ככל שיהיה, הוא בכיר הכותבים באנגליה היום. מעריציו כינהו 'דיקנס של הגטר', ובצדק, שכן מאז מותו של יוצר 'דייוויד קופרפילד' ורשומות מועדון הפיקוויקים' לא קם מחבר ששכה כך את לב קוראיו בכוח עטו, לעתים משעשע, לעתים פתטי".

"ילדי הגטר" מ-1892 היה ראשון לחמישה כרכים שהחזיקו סיפורים על חיי היהודים. מתוכו עורבדו סיפורים להצגה, וממנה לסרט. ונגויל חיבר מלבדם עוד רומנים, מסות ומחזות. "תיבת נוח" הופיע בקובץ "טרגדיות הגטר", שלפי עדות המחבר רוב סיפוריו מבוססים על מה שמוכר כמציאות. ונגויל הוקסם מאתוס בניית האומה האמריקאית, תרם לו ובהמשך התנער ממנו. הוא מצליח במילים לא רבות לשמור ב"תיבת נוח" על האמביוולנטיות הזו, נאמן, אולי, למבט ויקטוריאני, שמוליד דמויות מובהקות, גם אם אוזנות סתיו, כמרחב המאוורר שבין גדולה למפח נפש. כסיפור בעיקר שתי דמויות: האחת, מרדכי מנואל נוח, יום רב מעללים שחי בעולם בין 1785 ל-1851, והשנייה, שכדה המחבר, ולשם הכהרה שמו פלוני (Peloni במקור), משורר דל.

הסיפור נפתח בתנופה פסיכית: "ביום קיץ אחד, בשלהי הרבע הראשון של המאה ה-19, התהלך לו פלוני ב'מקום הטוב' של הגטו היהודי בפרנקפורט, שקוע בהרהורים. כפעם בפעם עמד מלכת ונדמה כמעייין בכתובות החקוקות על המצבות הנוטות ליפול או בדרקונים, במגנים וככר כבים שגולפו באבן; אך עיניו השחורות יקדו אל תוכו פנימה, ויותר משחזו בטרגדיה של המוות

ארץ אחרת

על רקע הדיון הנוער בשאלה הציונית, תרגום חדש ומצויין לעברית מחיה את ספרו של ישראל זנגויל, כושל להקים מדינה יהודית באמריקה

זנגויל באיור של וולטר סיקרט מ-1897. דיקנס של הגטו צילום: IMAGO/piemags via Reuters

אשר ניטל עליו לקומם את עמו, לרומם ראשי אחיו למאה זו של נאורות וחופש".

בטקס הנחת אבן הפינה, בכפאלו הסמוכה לאי היהודים, בכנסייה דווקא, בתמיכת האחים מהבונים החופשיים, נוח עטוי "גלימת ארגמן עטורה בפרוות סמור חופה על הדרת כסותו השחורה, ומדליית זהב חרושת-פיתוחים תלויה לו על צווארו, ומוגדר על ידי זנגויל כ"הומוריסטן נטול הומור", כש"מלבד כמה אינדיאנים ומוכירי האיש, לא נכח בקהל ולו יהודי אחד אשר עשוי היה לסכור בעד שטף דמיונו המזרחי של הנואם". פלוני נעדה, שכן נשלח להמתין להמונים על האי, "בבחינת רוביני-זון קרוזו של העידן החדש".

על האי הוא מתקיים בין חזיונות קום עמנו כל-ביא, הרעב שמעודד חזיונות ושואן המפלים, שמערער את שפיותו. הוא מתעורר לפער שבו "הביטו זה בזה בדממה – המלומד החלוש והגבנוני מן הגטו והפרא החסון המולך על השממה". נוח לא יבוא ואררט כבר לא תקום. החווה התפכת: "אני בא לידי הכרה שתקוותנו היחידה היא פלשתינה", הוא כותב. "ציון לכדה תמשוך את היהודים כמגנט. המלחמה הגדולה נגד גוג שעליה מתנבא יחזקאל תתחולל בפלשתינה".

תיבת נוח
ישראל זנגויל
תירגם מאנגלית: עודד וולקשטיין. הוצאת תשע נשמות, 92 עמודים, 69 שקלים

אל האנקדוטה האמריקאית הזאת עוד חזרו, כורע להיסטוריה אלטרנטיבית, "אישראל" של נאוה סמל, על עיבודיו, "איגוד השוטרים היידיים" של מייקל שייבון, "The Jew of New York", רומן גרפי של בן קאצ'ור, הפקה של סויר באררט במציאות רבודה, וחזרו גם חוקרים של אלטרנטיבה היסטורית. ונגויל נדרש לקדם ציונות בעודו עור לה כלהבות הדיון. מרחק הזמן והמקום מאפשרים לו צינת התבוננות, ומה יהודי יותר מאשר להפוך בין מצד אחד למצד שני, בלי הכרעה.

בקריאה בזמן שהמלחמה בגוג מתממשת, מנתרות מתוך הדף סוגיות שהזמן חידה. על סוליות דריות בין יהודים "שלא התקיימה אלא בחלומם של שונאים", על יהודי המגרב ש"צל צילה של רדיפה לא מרחף עליהם", אך ברור למייסד אררט שהם נחוצים למדינת המקלט; ועל טיבה של אנטי-שמיות ככתם בלתי נמחה. הידיעה שזנגויל הכיר בכך שארץ ישראל הנכספת כבר רחשת חיים, בני אדם שזאת מולדתם, בזקת עוד משמעות להתעניינותו בכישלון תיבת נוח האמריקאית.

מגוון כנראה לבקש שילמדו את ההיסטוריה, לא כל שכן מההיסטוריה. מכאן אולי החלטה של הוצאת תשע נשמות להפיק שוב תרגום של הסיפור. גירסה כעברית של יצחק לבנון נדפסה בעבר באסופה וכספרון – והתבגרה. הטקסט היעיל ושווה הלב של זנגויל צוחצח מחדש לעברית נהדרת בידי עודד וולקשטיין. תומכים בכרך הצנוע קובצי הערות על אלטטיות התפישה הציונית של זנגויל ועל הרפתקת חייו הפנטסטיים של מ"מ נוח. "תיבת נוח" 2024 נופל על עידן אפל, שבו התברר ננות במקום היהודי בעולם ובמקומו של העולם אצל היהודי שוב רלוונטיות, שבו נוסף סימן שא-לה לקלישאה אין לי ארץ אחרת. ■

פוסק כי "כל ניסיון מצידנו לאסוף את נידחי ישראל על יסוד תוכנית פוליטית לאומית אסור בתור רת בגידה במלכות שמים", פלוני לבדו עולה על אונגיה שחוצה את הים הגדול, בדרכו לעבוד את חוזה מדינת אררט.

מ"מ נוח, כפי שמתארו זנגויל, הוא ספק נר כל נדיב הוגה נשגב שהולך אך בגדולות. הוא אכן החל לרכוש את אדמת גרנד איילנד, 70 קמ"ר בלב הנהר המוליך מאגם אירי למפלי הניאגרה, כדי להקים שם מדינת יהודים שמושתתת על חופש פולחן, וכזויות פרט ושוויון, שאותה ישרת כשורפט, במובן התנ"כי: "גמרת" אומר כי אני האיש

היהודי בערה בהן הטרגיות של החיים היהודיים. מה שנחוצו לדעת על המוטיבציה של הדמות כבר התבסס. בין רישומים מהירים של בני הקהילה המדוכאת למצבו המדורדר של היהודי נופלת כרוה מאמריקה:

"נהגה כי כן אנוכ, מרדכי מנואל נוח, אזרח ארצות הברית של אמריקה, קונסול לשעבר בתרניס, עיר וממלכה, שריף עליון של ניו יורק, יועץ משפטי מדופלם ומושל ושופט בישראל בחסדי אל, קורא בואת ליהודי העולם כולו וזאת על מנת להודיעם כי מקלט ערוך ומוכן מוצע להם בואת". כמה עמודים לאחר מכן, לאחר שרב הקהילה